

Kloosterkerk – 27 september 2020 – 17e zondag na Pinksteren
Genesis 3 en cantate ‘Wer weiß, wie nahe mir mein Ende’ (BWV 27)
ds. Marja Flipse

Gebed om ontferming

Soms komt het wel erg dichtbij, God,
datgene wat ons de meeste angst inboezemt,
wat ons beklemmt en benauwt:
het virus dat ineens zo vlakbij is,
onze toekomst die opeens op losse schroeven staat,
onze naaste omgeving
die niet meer zo veilig voelt als voorheen,
een ongeluk dat ons leven ontwricht,
een tegenvaller die ons doet beseffen
hoe kwetsbaar ons geluk is.
Wees dan onze vaste grond,
de hand in onze hand.
Zo bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Soms staat het wel erg ver van ons af, God,
het lijden van de ander,
de meedogenloze stroom van nieuwsfeiten,
nietszeggende getallen
waarachter onmetelijk leed schuilgaat,
namen zonder gezicht
en plaatsen
die we nooit zullen kennen,
pijn die ons voorstellingsvermogen te boven gaat.
Wees dan degene die ter plaatse is,
die mensen bij name kent.
Zo bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Soms komt U wel erg dichtbij, God,
en spreekt U ons zo direct aan
dat wij ons geroepen voelen
om, klein en kwetsbaar als we zijn,
onze verantwoordelijkheid te nemen
voor uw schepping,

voor de toekomst van al uw schepselen,
om tegen de dood in
te staan voor wat leven geeft
en licht en lucht en vrijheid.
Wees dan de stem
die ons aanspoort
te kiezen om het goede te doen.
Zo bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Preek

Heeft u dat ook wel eens
dat u een film zit te kijken
en u zeker weet dat u goed heeft opgelet –
en toch krijgt u op een gegeven moment
de behoefte om even terug te spoelen.

Want ineens is er zo'n grote gedachtensprong gemaakt
dat u even met uw oren staat te klapperen;
dat u denkt,
'heb ik dat nou goed begrepen?
Heb ik echt niks gemist?'

Dat heb ik nou middenin de cantate
die we zodirect gaan horen.

Ik denk dat iedereen zich wel kan inleven
in de beangstigende uitroep
waarmee de cantate opent:
'wie weet hoe dichtbij mijn einde is?'

Ik dacht dat nog bijna letterlijk
toen ik vorige week op het Malieveld
in een kermisattractie zat.

En gisteren toen ik jarig was
dacht ik het ook.
Ook zo'n moment.

De tijd verstrijkt,
de dood nadert...
we worden daar allemaal
af en toe wel eens aan herinnerd.

Wie weet spreek ik vandaag mijn laatste woorden wel,
zegt de tekstdichter.
Jeetje.
Dan mogen dat zeker wel goede woorden zijn.

Op die gedachte borduurt de tenor-aria
dankbaar en doelbewust verder:
eigenlijk is het zo
dat mijn leven er enkel op aanstuurt
dat ik zo goed mogelijk voorbereid ben op mijn dood.

En de alt doet ook haar duit in het zakje:
Nou, laat de dood dan maar komen.
Ik heb alles mooi afgerond,
nu wil ik best van de aardse ellende af.

En dan komt het orenklapperende moment
waarop ik nog even terug zou willen spoelen
om te kijken hoe alles eigenlijk
zo snel uit de hand heeft kunnen lopen.

Want hier komt de sopraan, die uitroept,
'Ach! wie zou niet al in de hemel willen zijn!
Ik wil weg,
ik ben er helemaal klaar mee
en ik ben er helemaal klaar voor.'

Dat is snel geëscaleerd.
Er ligt dan ook een hele mensengeschiedenis tussen.

Vanouds, en altijd, en overal
worstelt de mens met de dood.

Dat ons leven eindig is,
dat we leven met de dood,
is zo'n fundamenteel aspect van wie we zijn

dat het ons tegelijkertijd afschrikt en fascineert,
inspireert en choqueert.

Het zit heel diep in ons
om te zoeken naar een verklaring voor de dood,
naar troost,
naar zingeving,

naar een manier om de dood te slim af te zijn,
naar iets dat de dood ontkracht of relativeert
of juist aantrekkelijk en waardevol maakt.

Het feit dat de dood niet al standaard
vanaf het begin aanwezig is
in de oudste verhalen van de bijbel,
maar op een goed moment zijn intrede doet,
is veelzeggend.

In het begin, zo gaat het verhaal,
schept God de dag en de nacht,
de hemel en de aarde,
het water en het droge –
maar niet: leven en dood.

God schept plant en dier en mens,
met het vermogen zich voort te planten.
Maar van eindigheid is geen sprake.

De mens leeft in de tijd,
in de cyclus van dagen en seizoenen,
niet in de eeuwigheid.
Maar er is geen sprake van
dat die tijd ooit op zal raken.

Het uitgangspunt van onze cantate,
'hier gaat de tijd,
daar komt de dood,'
is de verteller van Genesis aanvankelijk vreemd.

Eerst wil het verhaal dat wij ons afvragen,
'wat betekent het,

een schepsel te zijn?’

Daarna komt pas de vraag,
‘en wat betekent het,
een sterfelijk schepsel te zijn?’

Eerst worden we uitgedaagd
ons simpelweg te verwonderen
over hoe geweldig mooi en knap
en uitbundig en overvloedig de wereld in elkaar steekt.

En dan, ja, dan moet het er wel van komen
dat we ons ook verwonderen
over waarom ons leven dan zo moeilijk
en pijnlijk en oneerlijk en kortstondig is.

Waar komt de dood dan vandaan?
In Genesis is de dood niet,
zoals wel in andere verhalen,
een geniepige persoon
die onverwacht ten tonele verschijnt.

De dood heeft geen eigen gezicht,
geen eigen verhaallijn.

De dood is een onontkomelijke consequentie.
De dood is het enige middel binnen Gods handbereik
om de mens mens te doen blijven.

Laten we eerlijk wezen,
het moest ervan komen.
Het scheppingsverhaal was nog niet af zonder de dood.

Je kunt er lang of kort over discussiëren
wie er nou precies schuld had
en wie het het meest doortrapt was
in dat verhaal met de slang, de vrouw,
de man en God.

Maar het gaat niet over of er ooit iets
voor het eerst mis is gegaan,

en wat dan wel.

De verteller zegt tegen ons,
'Laat ik je een verhaal vertellen
over een stel dat de fout ingaat,
en wat daar dan voor consequenties aan verbonden zijn.
Dan kun je jezelf daar eens in herkennen.'

De scène met de slang
is vlijmscherp neergezet.
Zo raak, zo menselijk
dat er niets op valt af te dingen.
Reken maar dat we ons erin herkennen.

Ongehoorzaamheid, ontevredenheid, hebzucht,
gekonkel, schaamte –
het is geen fraai plaatje,
maar het is wel wat ons mensen maakt.

Heeft God de mens geschapen
om braaf in het schitterende,
saaie paradijs te blijven?
Zeer onwaarschijnlijk.

Het is mooi geweest, zeggen we soms.
En dat is het ook, in het paradijs.
Mooi, maar niet menselijk.

Want om ècht mens te worden,
moeten we toch echt de wijde wereld in
waar we onszelf en elkaar tegenkomen;
moeten we toch echt de zwaarte
en de eindigheid van het leven onder ogen zien.

Genesis 3 is een coming of age drama.
De naaktheid van de mens die opeens een rol gaat spelen
betekent dat de mens op weg is naar volwassenheid,
dat het tijd is om zich te schamen voor God, de Ouder,
en om uit te vliegen, weg uit het nest.

De nieuwe status quo,

een hele schok voor de mens en zijn vrouw,
klinkt ons bekend in de oren:

een ongemakkelijke omgang met God,
geen vertrouwen meer in de medemens,
een moeizame relatie met de natuur,
hard werken, pijn,
zelfs de meest natuurlijke zaken
gaan verre van vanzelf.

Niets is meer vanzelfsprekend.
Vanaf nu vinden we het bijzonder
als Jesaja bijvoorbeeld schrijft,
'een kind zal zijn hand
in het nest van een slang steken.'

Iets wat maar heel gewoon was
is nu een ver toekomstvisioen geworden.

Dat is even slikken,
als je het paradijs uit wordt gejaagd
en er gelijk ook maar strenge bewaking wordt ingezet.
We kunnen onmogelijk terug
naar een idylle die eigenlijk nooit bestond.

Maar zo begint wel het avontuur van het menszijn.

Vanaf nu keren we terug naar het stof.
Onze kennis, technologie,
wetenschap, prestaties,
niets kan ons uit het stof halen.
Behalve Gods liefde
die dat eens voor het eerst deed.

De mens, die nu in de echte wereld leeft,
heeft nog steeds een honger naar God,
naar een relatie die zo puur had kunnen zijn.
Met de sterfelijkheid
gaat het schepsel-zijn niet verloren.

En waar de mens gaat, daar gaat God.

Samen op avontuur.

Fast-forward.

Heel erg veel avonturen
en vele aanvaringen met de dood later
loopt daar ergens in Naïn eens een moeder
achter de baar van haar veel te vroeg overleden,
enige zoon.

Alles kwijt.

Geen leven meer, geen toekomst meer.

Jezus ziet haar lopen
en heeft medelijden.
Hij ontrukkt haar zoon aan de dood
en geeft hem aan haar terug.

Op de zondag waarvoor Bach cantate 27 heeft geschreven
was dat het verhaal dat in de dienst klonk:
een verhaal van een veel te vroege, rampzalige dood
en iemand die sterker is dan de dood.

Eeuwen en eeuwen van ingewikkelde theologie
zijn voorbijgegaan
tussen Genesis en Jezus,
tussen Jezus en Bach,
en tussen Bach en ons.

Wat hebben we veel nagedacht,
veel geleerd over dood en leven,
veel gespeculeerd over God –
en wat weten we eigenlijk nog helemaal niets.

Het is niet voor niets
dat het eten van de boom van de kennis
zulke verstrekkende gevolgen had:
omdat we te veel willen weten
valt dat wat eens vanzelfsprekend was
ons nu zo zwaar.

Het is dan ook wonderlijk

hoeveel eenvoud, hoeveel onschuld
nog uit Bach's cantate spreekt –
zelfs een cantate
over zo'n zwaar onderwerp als de dood.

Als u zodirect luistert
dan voelt u als vanzelf aan
dat een theologische discussie hier niet op zijn plaats is,
dat dit niet het juiste moment is om lastige vragen te stellen –

Waarom ging die jongen in Naïn zo vroeg dood?
Waarom grijpt Jezus bij hem wel in,
en bij anderen niet?
Als Jezus de dood heeft overwonnen,
waarom sterven wij dan nog?

Nee, als u zodirect luistert
bent u weer de onschuld zelve.
Dan staat u weer oog in oog met het wonder.

Bach neemt ons mee
in zijn achtbaan van emoties
die start met,
'wie weet hoe dichtbij mijn einde al wel niet is!'
en eindigt in de vrede,
vreugde en zaligheid van de hemel.

Daar tussenin worden we ineens meegenomen
in de gedachte dat de dood welkom
en zelfs zeer aantrekkelijk is.

Niet direct een gedachte
die regelmatig bij ons opkomt,
denk ik, hoop ik,
dat de dood een heerlijk vooruitzicht is
waarop je nauwelijks kunt wachten.

En het gekke is dat
we in die gedachtegang mee kunnen gaan,
ook al wordt ons daarvoor
geen enkele onderbouwing gegeven.

Want ook al blijft de dood een groot wonder
en kunnen we het geheim van het leven niet bevatten,
en ook al begrijpen we niet precies
wat we met die figuur van Jezus aanmoeten
die alles op zijn kop heeft gezet
terwijl er toch niets veranderd lijkt te zijn –

met de muziek van Bach mee
komt iets van vertrouwen
ons bewustzijn binnengesijpeld,
iets van overgave.

We voelen het als vanzelfsprekend aan:
als mensen zijn we gemaakt
om altijd met één voet
in een andere werkelijkheid te staan.

In het oerverhaal
waarin het paradijs op slot gaat
komen we erachter
dat we met één been in de dood staan.
Dat is wat ons mens maakt.

In het paasverhaal
waarop het verhaal van de jongen van Nain
een voorproefje is,
horen we dat we met één been in het nieuwe leven staan.
Dat is wat God met ons voor heeft.

Hoe kan dat?
En waar hebben we dat aan verdiend?
Daar kun je lang en kort over discussiëren.
Daar kun je over piekeren tot je blauw ziet.
Of je kunt het gewoon voelen.

En we gaan het ook voelen.
In het slotkoraal van deze cantate,
waar je eerst nog denkt dat je ten einde toe
in het aardse wandeltempo door moet ploeteren
met het zweet op je gezicht –

en je dan toch, wonder boven wonder,
eindigt in een hemelse dans.

Gebeden

Goede God,
die ons geschapen hebt naar uw beeld,
we danken u
dat we iets van uw creativiteit mogen weerspiegelen,
iets van uw liefde voor schoonheid,
veelkleurigheid en overvloed.
We bidden voor hen wiens leven in het teken staat
van muziek, van kunst, van schoonheid en ambachtelijkheid,
van delen en samenkomen en samenklinken –
en voor wie dit zo'n onnatuurlijke en moeilijke tijd is
waarin zoveel niet of moeilijk kan;
dat de zangers, de zieners, de scheppers, de profeten,
blijvend op waarde mogen worden geschat.

Goede God,
die ons de wijde wereld instuurt
om ten volle mens te zijn,
wij bidden u voor hen
die het leven zwaar valt;
voor hen die te hard moeten werken
en die de opbrengst van hun werk niet in handen krijgen;
voor hen die hun leven niet zeker zijn
omdat ze in onveilige omstandigheden moeten bevallen,
voor hen die geen thuis hebben,
voor hen die beknot worden
die zich niet kunnen ontplooien,
die geen leven hebben.
Wees met hen voor wie het leven pijn doet,
met hen die bang zijn,
met hen die niet weten waar ze het zoeken moeten.
Wees met (...)

Goede God,
die ons sterfelijk hebt gemaakt
en ons toch wilt redden van de dood,

wij bidden u voor iedereen
die worstelt met het geheim van dood en leven.
Voor hen die aan den lijve hebben ondervonden
hoe kwetsbaar een mensenleven is,
hoe de dood je kan overvallen;
voor hen die nauwelijks durven toegeven
dat de dood een welkome gast zou zijn;
voor hen die wachten, maar de dood komt niet;
voor hen die nog zoveel willen,
maar de dood nadert al.
Wij danken u voor dat kostbare geschenk,
de tijd van leven die u ons geeft,
de verantwoordelijkheid die u in onze handen legt
voor de levens van anderen,
de verwondering om een wereld
waarin u zoveel van uzelf hebt gelegd.
In stilte vragen we uw zegen
over alles wat wij nog met ons leven mogen doen,
en over hen die ons bijzonder ter harte gaan.

*Wanneer u vaker inspiratie ontleent aan de preken en gebeden
die klinken in de Kloosterkerk,
stellen wij u voor om een gift over te maken op NL 29 INGB 0000 0585 71
ten name van Stichting Kloosterkerk.
U steunt ons werk ermee!*